

Období od Bílé hory do nástupu Marie Terezie 1620 – 1740

Centrální správa – Wien

Charakteristika období:

Po porážce stavovské vzpoury se panovník stává výhradním zákonodárcem. Zásadně se mění ráz úřední agendy a úřednictva, nejvyšší zemští úředníci se stávají „královskými nejvyššími zemskými úředníky“, přísahají pouze králi a jeho dědicům – už ne stavům. Nejsou jmenováni na dlouhé období – resp. doživotí, ale pouze na 5 let, mohou být znovu jmenováni.

1625 – je zrušen úřad obou purkrabí hradu Karlštejně, korunovační klenoty (jako dříve již i archiv) přestěhovány na Pražský hrad – katedrála sv. Víta.

Úřední jazyky čeština a němčina, němčina zrovnoprávněna s češtinou.

1627 – vydáno OBNOVENÉ ZŘÍZENÍ ZEMSKÉ (OZZ) pro Čechy, vydáno německy, český úřední překlad nebyl dán k dispozici

1628 – vydáno OBNOVENÉ ZŘÍZENÍ ZEMSKÉ pro Moravu, vydáno německy, český překlad jen soukromou péčí

Do 1671 ve Slezsku – knížectví Opavské a Krnovské platí ještě staré moravské zemské zřízení

Deklamatoria a novely – je vydaný soubor vysvětlivek a dodatků k OZZ (německy) – pro Čechy 1640, pro Moravu 1650

1708 po vzrůstu hohenzollernského vlivu vůči habsburskému prosadili Habsburkové v říši usnesení říšského sněmu o tzv. **readmisi českého kurfiřtského hlasu**. Šlo o znovupřipuštění hlasu českých králů na říšském sněmu. Český král nebo jeho zmocněnec se readmisí opět připojil k účasti v kurfiřtském kolegiu (od 1628 poprvé) a na říšském komorním soudu. Habsburkové jako čeští králové se tím snažili využít středověkého kurfiřství (jednoho ze sedmi) k posílení svého politického postavení vůči Prusku. Na věcném poměru č. státu k říši readmise nic nezměnila, šlo výhradně o zájem dynastický, nicméně náklady s ní spojené musely převzít stavy českých zemí.

1713 Karel VI. vyhlásil Pragmatickou sankci – zákon o nedělitelnosti habsburského soustátí a nástupnickém právu.

1720 přijaly sněmy korunních zemí – Český, Moravský i Slezský ZS pragmatickou sankci jako zákonnou normu pro správu země, a to bez námitek.

1723 – po přijetí pragmatické sankce pokus o revizi OZZ – ztroskotal

Politická správa:

Výhradním zákonodárcem se stal **panovník**.

Plně se rozvíjí proces postátňování správy, který vrcholí za Marie Terezie.

Český královský trůn se stal dědičným v rámci Habsburské dynastie – odpadlo přijímání krále stavy.

Karel VI. v roce 1713 prosadil **pragmatickou sankci** – uzákonila – všechny habsburské země jsou nedělitelné a dědičné v habsburském rodě – pravidlo primogenitury v pořadí linií. Mužští potomci, nejsou-li nastupují dcery a jejich potomstvo, popř. dcery předcházejícího panovníka a jejich potomstvo.

Do Bílé hory stoupal význam centrálních habsburských úřadů, nebylo ale přímé státoprávní spojení centra a českého státu.

Rozhodnutí centrálních úřadů přicházela do Zemí Koruny české jako rozhodnutí královo, nebo prostřednictvím české dvorské kanceláře.

Centrální úřady politické správy:

1. TAJNÁ RADA – GEHEIMER RATH – (1527-

Byla zřízena k 1. 1. 1527, je to nejdůležitější orgán dvora, plní poradní funkci, řídí zahraniční politiku, ale vstupuje i do otázek vnitřní politiky.

Zpočátku malý počet členů – 4 – 6 tajných radů

TR řídí panovník, v jeho nepřítomnosti rakouský hofmistr, členy také rakouský kancléř a maršálek, převažují rakouští úředníci, ČK zastupuje nejvyšší kancléř (**Jindřich z Plavna, Jáchym z Hradce, Vratislav z Pernštejna a nejvyšší purkrabí Vilém z Rožmberka**), Maďaři do grémia nastupují velmi pozdě – až od 1664 **Pavel Pálffy**

- **za Matyáše II.** počet členů roste
- **za Ferdinanda II.** všechny důležité státní věci procházejí TR, její usnesení mají rozhodující vliv,
- **za Ferdinanda III.** roste osobní vliv panovníka, klesá vliv radů a stoupá jejich počet
- **za Leopolda I.** – již 60 členů; práce se rozděluje do jednotlivých konferencí či deputací, po vyčlenění zahraniční agendy do tajné konference TR projednává právní záležitosti;
-
- – nejvýznamnější byla **Tajná konference (1669-11749)** – vlastní zahraniční politika – jen málo členů, usnášení se jen o tajných věcech, postupně počet členů roste; postupem času Leopold I. nesvolává plenum TK
- **Josef I.** TK ruší – nahradí ji 7 komisí (po 3-5 tajných radech) – 1. říšské záležitosti; 2. anglická; 3. francouzská a holandská; 4. španělská; 5. italská a švýcarská; 6. turcika; 7. politico-militaria.

Koordinování zahraniční politiky garantovali – nejvyšší hofmistr + 1 ze dvou rakouských dvorských kancléřů. Problematické

1709 **Josef I.** TK opět obnovuje jako stálý orgán s 8 rady, zahraniční zál. + vedení války

1721 **Karel VI.** TK dává nový řád - zahraniční záležitosti ale i vnitřní - určuje panovník

1749 – zrušení TK

2. DVORSKÁ KANCELÁŘ – HOFKANZLEI – Oberste Kanzler 1526

- organizována instrukcí v letech 1526-1528 proměnou rakouské kanceláře, má oddělení pro jednotlivé země (v čele sekretáři), kteří jsou podřízeni nejvyššímu dvorskému kancléři;

expeduje 1. své písemnosti; 2. P dvorské rady; 3. P tajné rady; 4. P panovníka vyjma privilegií

- nejdříve vzniká jako expediční orgán alpských zemí – následně nejvyšší správní a soudní orgán pro alpské země
- 1556 se stává říšskou dvorskou kanceláří pro říšské a rakouské záležitosti
- 1620 vydělení rakouských záležitostí

RAKOUSKÁ DVORSKÁ KANCELÁŘ – ÖSTERRRISCHE HOFKANZLEI

Vzniká 1620 jako expediční orgán pro alpské země = nejvyšší správní a soudní orgán těchto zemí

- **Josef I.** jí svěřuje některé zahraniční záležitosti, nabývá významu i pro český stát

1720 - **Karel VI** – rozděluje na 2 samostatná odd. v čele s vlastním kancléřem, 1. všechny zahraniční záležitosti a záležitosti centrálního dvora, 2. běžnou vnitřní agendu

Hospodářská správa

3. DVORSKÁ KOMORA – HOFKAMMER

Byla zřízena k 1. 1. 1527

- jako nadřízený orgán finančních správ jednotlivých zemí – (česká, hornorakouská, dolnorakouská, uherská, slezská, spíšská) – přímo podřízeny – podávaly hlášení, roční vyúčtování, přijímaly rozkazy, odváděly finance ...
- jako poradní orgán panovníka
- v čele nejdříve *superintendent* následně *president* + 4 radové, 2 sekretáři a další kancelář. Personál
- novodobost v tom, že úřaduje nepřetržitě, panovníka informuje o důležitých věcech.
- pevnější řád fungování dostává v roce 1537 a 1568 - instrukce z roku 1537 a 1568
- po 1620 rychle roste a sílí na úkor zemských komor
- 1697 vydělena deputace
- 1705 již 73 radů, to vylučovalo plenární jednání == stav snížen na 32 radů. České věci samostatné oddělení, pak dvě – české a moravskoslezské, == opět jedno
- 1714 – nový vnitřní řád – 8 oddělení = = kamerální hlavní komise
- Za Leopolda I. růst významu HK – inkamerací mnohých berní a dávek, mnohé nepřímé daně – do té doby spravované stavy byly převedeny panovníkovi.

Dělení financí při vzniku HK:

Camerale – příjmy z komorních statků - Od 18. století se vyděluje Banca

Contributionale – příjmy vázané na stavovské svolení

CAMERALE - spravuje dvorská komora, sloužilo výhradně k úhradě výdajů spojených s vydržováním dvora a státní správy

bylo tvořeno z tzv. povolené kvóty

Z výnosu tabákového monopolu

Z taneční dávky

BANCALE

Příjmy ze: spotřebních daní a monopolů, nejvýnosnější výtěžek solního monopolu (spravují jej solní úřady a solní sklady)

Cla a mýta (spravují celní a mýtní stanice a jim nadřízené inspektoráty)

Daň z vývozu a dovozu dobytka a jeho prodeje ve vnitrozemí

Masný krejcar, který se vybírá z porážky dobytka,

Vinný a pivní ták

Výdaje: státní důchody určené k umořování státního dluhu

Vytvoření úvěrové základny

CONTRIBUTIONALE – vybíráno prostřednictvím dvorské kanceláře

Se od 17. století využívalo výhradně na pokrytí vojenských požadavků a byl to výnos berní povolovaných panovníkovi každoročně stavy a sněmem jednotlivých zemí

Před r. 1748 sestávalo contributionale z:

- Contributio pro militari ordinarii a extraordinario
- Z vojenského příspěvku a opevňovací kvóty
- Z hrací dávky
- Z židovské daně
- Z daně z majetku a hlavy

Úvěrové poslání:

měla z počátku Banca del giro – založená 1703 ve Vídni – nesplnila očekávání, nahrazena

1706 – Wiener Stadbank – Vídeňská městská banka – měl za úkol půjčovat levně státu (postupně zcela vyčleněno z kompetencí HK)

1714 – zřízení universální banality – v rámci a současně s reorganizací HK-DK

Prvním úkolem bylo vedení a zajišťování „kreditní politiky“

Bankalita ale převzala i jiné správní agendy do té doby přikázané HK-DK

1721 však dluhy bankality musela převzít Wiener Stadbank a bankalita už nehrála roli kreditní instituce, byla jakousi státní ústřední pokladnou až do svého zrušení v roce 1745 – poté se finanční správa znovu soustředila v HK (spolu s bankodeputací)

Ministeriální bankodeputace

- vedoucí a dozorčí úřad nad Wiener Stadbank
- nezávislá na ostatních úřadech i na panovníkovi
- stála v podstatě na stejné úrovni jako HK již za Karla VI., postavení jako nezávislého dvorského úřadu potvrzeno až 1746

1716-1741 – Tajná finanční konference – vytvořena 1716, měla dohlížet na Wiener Stadbank a na Univer. Banalitu (protože mezi nimi často docházelo ke kompetenčním sporům); měla být poradním orgánem panovníka pro všechny důležité finanční záležitosti, bez výkonné moci, ale ve skutečnosti byla nadřazena oběma institucím, existovala do roku 1741

Komerční kolegium (1666-1678) zřídil v roce 1666 Leopold I. – Wien – kompetence pro rakouské a české země s výjimkou Uher

- podnět dal národohospodář **Johann Joachim Becher**
- pronikání merkantilních myšlenek a zásad do státní ekonomické politiky
- instrukcí postavena na roveň ostatním centrálním úřadům
- úkolem studovat veškerý obchod, vývoj cen a spotřeby, jakož i sledování a rozvoj živností, jak cechovních tak i kompanií
- duší KK byl J. J. Becher – titul císařský komerční rada
- presidentem – president dvorské komory **Sinzendorf**
- kolegium vyvíjelo nedostatečnou aktivitu – rivalita HKammer a HKanzlei – ty nebyly pro komerční záležitosti cokoli udělat, ale agendy se také vzdát nechtěly
- přes návrhy J. J. Bechera k reformě nedošlo – existovalo do roku 1678.

Justiční správa

4. DVORSKÁ RADA (HOFRATH)

Předchůdcem již **1498 Maximiliánem** zřízená Oberste Verwaltungs- und Gerichtsinstanz

Zřízena **1. 1. 1527** – jako Oberste Gerichtsinstanz

20 členné kolegium, předsedl rakouský maršálek, měla být nejvyšší odvolací soudní instancí – v duchu zásad římského práva, neprosadilo se – české i maďarské soudnictví v rukou stavů, bez práva odvolání resp. nezná odvolání ke králi

od **1537** tedy omezeno jen na odvolání z rakouských zemí + poradní orgán panovníka

měla být nejvyšší soudní instancí, ale nebyla protože zemské soudy byly v rukou sněmů. Č zem soud – nezná odvolání

Řešila tedy jen rakouské záležitosti

1556 – přizvání i zástupci říše, stává se **CÍSAŘSKÁ DVORSKÁ RADA** (v říši trvala až do rozpuštění,

1559 dostává nový funkční řád

Předsedá jí **president**

Má funkci soudní i poradní

Vojenská správa

5. DVORSKÁ RADA VÁLEČNÁ -HOFKRIEGSRATH – 1556 – 1746 – 1848

1556 – zřízena jako pětičlenné kolegium v čele s prezidentem (instrukce 17. 11. 1556), dlouhodobě vliv stavů;

význam roste s přeměnou stavovského vojska na žoldnéřské; přímé vojenské služby jednotlivých stavů přeneseny na daň = je tedy především finančním orgánem, spolupracuje s dvorskou komorou (agenda nad 150 zl.), generálním válečným komisariátem (na starosti *oekonomicum* válečnictví a s deputací. Pečuje o vyzbrojování a zásobování vojska, stav válečného materiálu v pevnostech a ve Vídni, ochrana východní hranice, vyřizování diplomatické korespondence s Tureckem a Ruskem. Je jediným úřadem, který zůstal za Rudolfa II. ve Vídni,

1703 šéfem princ Evžen Savojský

1746 se teprve dostává do kategorie centrálních dvorských úřadů

Spolupracuje s **generálním válečným komisariátem** – na starosti „oekonomicum“ válečnictví, spolupracuje a je provázána také s **dvorskou komorou a deputací**

DEPUTACE

Další úřad vojenské správy

zřízena **1697** – **Leopoldem I.** – vynětí působnosti z konference

Krytí vojenského rozpočtu, rekrutování vojska a doplňování stavu koní

Válečný rozpočet byl kryt především přímými daněmi, které schvalovali stavové

Deputace tedy obhospodařuje veškeré přímé daně

To dokazuje, že finanční agenda natolik narůstá, že ji nezvládá Dvorská komora a je třeba dalších specializovaných úřadů.

ČECHY

Zemská správa

- politická

Zemská správa v pobělohorském období:

- ve všech zemích České koruny téměř stejná
- později dvojí – Čechy jinak, Morava a Slezsko jinak

ČESKÁ DVORSKÁ KANCELÁŘ

Nejvyšší orgán správní, ústavní + nejvyšší soud všech zemí českého státu (ožnout odvolání ode všech nižších úřadů i soudů včetně zemského ke králi)

- OZZ jakási první instrukce pro ČDK, nejvyšší kancléř z panského stavu, zeměpanský úředník = nejvyšší kancléř českého krále, v OZZ ustanoven na 5 roků, poté třeba obnovy
- Osoby České dvorské kanceláře splývají s českou dvorskou královskou radou

Kancléř – přední rádce krále, nejdůležitější a nejvlivnější úředník České koruny, na 6. místě v pořadí nejvyšších úředníků, ve skutečnosti první, kontrasignuje s panovníkem, jeho kontrasignace zůstává stále zárukou zvláštního postavení českého státu v rámci HM;

Místokancléř + osoby jmenované panovníkem – hojně cizinci

ČDK od roku 1624 sídlí trvale ve Vídni, kancléř je jediný český úředník se stálým těsným stykem s panovníkem

Význam ČDK po BH vzrostl, přední sloup celistvosti českého státu, nadřazené postavení nade všemi úřady a soudy

- podle OZZ nejvyšší orgán správy a zároveň nejvyšší soud všech zemí českého státu, význam vzrostl i tím, že k ČDK možnost odvolání ode všech nižších úřadů - Zemského soudu- do BH nemožné
- Všechna rozhodnutí krále i centrálních HÚ do ZKČ přes ČDK
- Vše od úřadů ZKČ i o hybatel – supliky – přes ČDK

Koncem 17. století – 7 členů – tj. nedostatečné pro soudní agendu (nutno devět), přibírání cizí dvorští radové)

Za Josefa I. – rozdělení agendy na 5 věcně-teritoriálních referátů - v čele tajní dvorští referendáři:

- 1. pro kontribuční záležitosti a jiná publika
- 2. pro Čechy
- 3. pro Slezsko s výjimkou Hlohovska a Svídnicka, Javornicka a Kladska
- 4. pro knížectví hlohovské, svídnické, javornické a kladské a pro říšské záležitosti týkající se Čech
- 5. pro Moravu

1719 – Karel VI. – instrukce pro „královskou českou dvorskou a kancelář“ jako nejvyšší správní a soudní úřad ZKČ – 11 úředníků = plénum, v čele nejvyšší kancléř, kancléř, místokancléř + 8 radů (2 z panského stavu, 6 rytířů nebo učenců), dále sekretáři a kancelářské úřednictvo. Zrušeno 5 referátů, vytvořeny 2 senáty:

- * Pro politickou agendu – publica – místokancléř + 2 radové
- * pro soudní agendu – judicialia = kancléř + 6 radů.

Nejvyšší kancléř může předsedat tam i tam a dohlíží na jednotu úřadu.

ČESKÝ KRÁLOVSKÝ DVŮR

Zůstal nějakou dobu po BH zachován, fungoval pouze za přítomnosti krále v zemi. Poté, co je panovník trvale ve Vídni, jsou úřady dvora obsazovány stále méně, postupně zanikaly, nebo proměněny v dědičné úřady v určitých šlechtických rodech – dědičné hofmistrovství, čišnictví, kráječství, stolnictví, kuchmistrovství, korouhevnictví atd.

Vykonávali své funkce jen při korunovacích. Nejdéle se připomíná

Maršálek - - poč. 18. století

Nejvyšší lovčí – jeho postavení bylo vůbec samostatné

NEJVYŠŠÍ ÚŘEDNÍCI A MÍSTODRŽITELSTVÍ

Místodržitelství vedlo veškerou správu, část vojenské správy a některé soudní věci.

Pobytem krále v zemi činnost místodržitelství ustává a správa země přechází na ČDK

Nejvyšší úředníci

1. Nejvyšší purkrabí pražského hradu – předsedá zemskému sněmu, ZV, zemskému soudu, předsedou místodržitelství rady
2. Nejvyšší zemský hofmistr – předsedal komornímu soudu
3. nejvyšší zemský maršálek – omezen jen na Čechy, po pánech z Lipé, Berkové, po jejich vymření úřad obsazován volně
4. nejvyšší zemský komorník
5. nejvyšší zemský sudí
6. nejvyšší kancléř
7. nejvyšší dvorský sudí - velkopřevor maltézského řádu
8. president rady nad apelacemi – z panského stavu
9. president české komory – z panského nebo rytířského stavu
10. nejvyšší zemský písař – obsazován rytířem
11. zemský podkomoří - obsazován rytířem

12. purkrabí Hradeckého kraje – obsazován rytířem

Menší úředníci zemští – byli na návrh větších úředníků jmenováni samotným králem, některé úřady zanikly úplně

ZEMSKÝ KOMISAŘ – GUBERNÁTOR – MÍSTODRŽITEL V ČECHÁCH

Bavorský vévoda **Maximilián** Ferdinandem II. ustanoven za císařského místodržitele pro Čechy

15. 11. 1620 – Karl z Lichtenštejna zástupcem Maxmiliána. Místodržitel Lichtenštejn tedy vládl jako zástupce bavorského vévody, poté jako plnomocný komisař; 17. 1. 1622 jmenován královským místodržitelem – nikoliv ve smyslu staré české zemské ústavy, ale jako jediný vládce = diktátor, odpovědný pouze císaři. 12. 7. 1624 císař nařídil, aby si KzL přibral k poradě o běžných věcech nejvyšších zemských úředníků a přisedící zemského soudu vždy 6 osob – a to 2 nejvyšší ZÚ, 2 přisedící zemského soudu z panského stavu, 2 přisedící soudu z rytířského stavu, v komorních záležitostech i zástupce české komory.

Česká ústava tento druh správy neznala, tituly se měnily – také gubernátor

Počátkem roku 1625 odjíždí **KzL** do Vídně – se souhlasem císaře pověřuje správou místodržící, kteří nadále pravidelně úřadují (+13. 6. 1628 Wien).

1634 – Ferdinand II. svěřuje politickou, vojenskou, finanční i justiční správou v Čechách synovi **Ferdinandovi III.** – českému gubernátorovi. Při svém odjezdu v témže roce opět F. III. předává správu země nejvyšším zemským úředníkům, k nim připojen pro vojenské záležitosti hrabě Marradas – hodnostně hned za nejvyšším purkrabí.

Výjimečné poměry srpen 1639 – politická i justiční správa země svěřena císařovu bratru velkoknížeti Leopoldu Vilémovi – s titulem gubernátora v Čechách – místodržící zůstali ve funkci a Leopold Vilém jim vládu předal v dubnu 1640

Totéž se opakovalo i 1642

1748 – těsně před zánikem místodržitelského kolegia – zastoupení – 8 úředníků z panského stavu – nejvyšší purkrabí, nejvyšší hofmistr, nejvyšší maršálek, nejvyšší komorník, nejvyšší zemský sudí, nejvyšší dvorský sudí = velkopřevor maltéžského řádu, a apelační prezident; 3 úředníci z rytířského stavu – nejvyšší písař, podkomoří a purkrabí Hradeckého kraje; 8 – supranumerálních místodržících (přespočetní, extraordinární) místodržitelé byli císařem jmenováni od 80. let 17. stol. Především z příslušníků panského stavu proto, aby při četných absencích skutečných místodržících byla zvýšena prezence při zasedání místodržitelského kolegia. Již při jmenování odůvodněno, že jde o ryze osobní funkci motivovanou osobními nebo rodovými zásluhami o habsburský arcidům – např. viceprezident české komory, hejtmani pražských měst, vrchní berní výběřčí, komerční a apelační radové apod. Již při jmenování bylo stanoveno pořadí těchto extraordinárních M za nejvyššími Z úředníky – zpravidla podle data jmenování.

I nejvyšší zemští úředníci byli do místodržitelského kolegia zvláště jmenováni císařem – po složení přísahy je nejvyšší purkrabí formálně instaloval.

MÍSTODRŽITELSKÁ KANCELÁŘ

Personálně samostatnou institucí – nikoliv jen pobočkou královské kanceláře jako před 1620 Pol. 17. století rozdělena na dvě hlavní oddělení – českou a německou expedici v čele se sekretáři, třetí oddělení tvořila vojenská expedice (vyvinula se z generálního válečného komisariátu – instrukce z roku 1647, po skončení války význam poklesl – vojenská expedice 1713 vznik čtvrté expedice – expedit in publicis et diaetalibus

První instrukce jen rámcové

Podrobná instrukce pro místodržící, kancelář i její personál je až z roku 1715 – stanovila: -

- alespoň 5 místodržících se má zdržovat v Praze

- k jednání v radě stačila účast – nejvyššího purkrabího jako direktora + 3 M – rozhodovalo se většinou hlasů
 - císaři se hlásila i odlišná vóta s udáním důvodů
 - povinnosti úřednictva, sekretáři koncipovali v češtině nebo němčině ve shodě s konklusem a protokolem
 - další úředníci – taxátor, registrátoři, expeditoři, protokolista zapisují jednání v radě, kancelisté (písaři) a akcesisté.
 - Personál expedicí nikterak početný – polovina 17. st 34 osob, 1721 36 úředníků, 1746 41 úředníků
 - Úřední hodiny 9 – 12 hodin,
 - 2 místodržitelé měli dohled nad kanceláří
- *- justiční*

APELAČNÍ SOUD * 1548

Vznikl v návaznosti na první stavovský odboj 1547

1644 rozšíření agendy i na jiné soudy – nejen městské – výjimku tvořily soudy s privilegiem inapelačnosti = zemské soudy

Za Ferdinanda III. 1651 – rozšíření působnosti o zrušené hejtmanství německých lén, ale agenda byla od ostatní apelační vedena zvlášť a měla i své zvláštní úředníky

Až do poloviny 18. stol – (1753 zřízení apelačního soudu v Brně) byl centrální justiční institucí České koruny.

U většiny ostatních soudů, které vycházely ze středověkého uspořádání nenastaly závažné změny – menší ZS, soud nejvyššího purkrabího, církevní soudy, soud university.

- *- hospodářská*

ČESKÁ KOMORA * 25. 3. 1527

První byrokratický úřad v plném slova smyslu, pětičlenné kolegium, od 1548 v čele prezident Původně pro všechny země ČK, její agenda vzrůstala, ale stále více se omezovala jen na vlastní Čechy – klesala tak na pouhý zemský úřad

Ústřední funkce přebíraly centrální vídeňské úřady – zvláště dvorská komora – budovala si přímý styk s hospodářskými úřady jak Moravy, tak Slezska.

Návrh na presidenta ČKo dávala zprvu Česká kancelář, později Dvorská komora

Instrukce 1719 – velký zásah do komorní účtárny – sjednocení české a německé komorní účtárny v královskou česko-německou komorní účtárnu se sídlem v Praze, v čel vrchní ředitel.

1745 ČKo zrušena – agenda přešla na místodržitelství – pak na deputace

1749 královskou reprezentací a komoru

1763 na gubernium

BANKÁLNÍ ADMINISTRACE - *1720

KOMISE PRO KOMERČNÍ ZÁLEŽITOSTI – vznikaly ad hoc od konce 17. století

- od 1699 zvláštní deputace pro otázky obchodu, manufakturní výroby a navigace
- 1704 – komise pro zvelebení a povznesení královských měst v Čechách- od Josefa I. zakládány komerční deputace – jejich)kolem bylo pokračovat na širším základě v práci započaté v Čechách v r. 1699

Posléze s ní splynula i „městská komise“

1710 vznikla v Čechách **KOMERČNÍ KOMISE** – již jako stálý orgán – 1714 přejmenována na merkantilní komisi a komerční kolegium – od 1722 v čele majitel první koncentrované manufaktury na výrobu suken v Horní Litvínově - hrabě Josef J. Valdštejn
ZEMŠTÍ BERNÍCI – výběr daní – v rukou stavů = = = 1714 pak krajské filiální pokladny, které podléhaly prostřednictvím berního úřadu zemského výboru

FISKÁLNÍ ÚŘADY – zástupci fisku v čele s královskými či komorními prokurátory – po OZZ velmi důležití úředníci – přísahali jen panovníkovi, měli subsidiární povinnosti stíhat veřejné zločiny (v kriminálních věcech ale potřeboval svolení české kanceláře, ve fiskálních věcech ČKo)

Další instrukce – příkaz dbát o zájmy katolického náboženství, dohlížet na královská města, na královské rychtáře, na židy, zda plní své povinnosti.

Dvojitá podřízenost zůstala i nadále a fiskální úřad tak přestal být čistě kamerálním úřadem jako do roku 1620, stal se též soudní a politickým úřadem.

Prokurátor se počítal podle OZZ mezi královské úředníky, byl vybírán u rytířského stavu, adjunkti převážně z měšťanstva

1620-1745 patřilo do působnosti prokurátora právní zastupování a porady v kamerálních a důchodkových trestních sporech, dále rady králi a české komoře, správa svobodníků (kterým měl radit), od nevolnického povstání 1680 měl zastupovat poddané proti vrchnosti.

Příslušely mu také soudcovské úkoly spočívající na soudní pravomoci nad svobodníky ve sporných a nesporných civilních záležitostech, kdežto v trestních věcech byl příslušný zemský soud.

Dále měl dozor nad královskými rychtáři, radami a židovskými úřady v královských městech a správní dozor nad svobodníky – dosazoval i starší svobodníků. Získal tak všeobecný dohled nad královskými městy, královští rychtáři mu ale organizačně podřízeni nebyli.

Agenda v souvislosti se zaváděním nepřímých daní a monopolů silně rostla

- dále fiskální adjunkti – prokurátorovi postaven v podstatě na roveň, někdy dostávali přímé příkazy od české komory i od císaře
- kolegium fiskálního úřadu – fiskální adjunkti spolu s prokurátorem, vněm podle instrukce z 1651 měly být projednávány všechny záležitosti, zejména dobrá zdání
- instrukce z roku 1720 stanoví, že zasedání kolegia mají být 2x týdně a probírat jen závažné záležitosti
- později se kancelář rozdělila na českou a německou, německá převládla.

- *vojenská*
- *teritoriální*

KRAJSKÉ ÚŘADY

V období 1620-1751 krajsí hejtmani pokládáni ještě za stavovské representanty

V Čechách – 2 krajsí hejtmani každoročně jmenováni ze stavů usedlých v zemi

Moderní stát se snaží zasahovat i do této oblasti

OZZ kraje a jejich hejtmany ale řadí mezi ostatní královské zemské úřady

OZZ prakticky likviduje krajské sjezdy – zákaz konání těchto sjezdů bez svolení krále – král je ale již nesvolal

1685 – předepsána resignace krajských hejtmanů po pěti letech – shoda s podobnou resignací zemských úředníků

- krajsí hejtmani zatím sídlí na svých panstvích a odtud řídí správu kraje, mají povinnost rozhodovat o věci společně ve shodě obou, jen v případě nebezpečí z prodlení rozhodoval ten krajský hejtman, kterému byl případ předložen – druhého musel informovat.

- krajské kancelářské síly – potřebné pro výkon krajské správy – vedení agendy vydržoval KH ze svých prostředků

- první instrukce pro KH je snesení zemského sněmu z roku 1695

- Působnost:

1. veřejná správa s některými částmi soudní správy

2. správa berní

3. vojenství – zejména pomoc při průtazích vojska, verbování a zásobování armády a její zimní kvartýrování

Krajští hejtmani se začali uplatňovat podstatnou měrou i při stále vzrůstajícím vlivu státu v oblasti patrimonie. Robotní patenty z let 1680, 1717 a 1738 vytvořily určité předpoklady pro základní ochranu poddaných a pro potrestání přestupků patrimoniálních úředníků nikoliv však samotné vrchnosti.

Koncem 18. století spočívá těžiště kompetence KH v **politické a soudní oblasti, trestní, vojenské a policejní, ekonomické, péče o veřejné blaho.**

Na prvním místě stála kontribuční agenda – z původní pouhé berní exekuce vyrostla postupně kontrola nad celou soustavou patrimoniální správy – důležitá spolupráce KH při vybírání berní.

Na základě usnesení ČZSněmu 1713-1714 zřízeny v Čechách – **krajské filiální pokladny** – stavovské orgány podléhající zemskému výboru – od tereziánského období stále víc závislé na krajském úřadu.

Průvodčí komisař vojska – od třicetileté války zavedena zvláštní funkce vojenské správy

Krajští lékaři – ustanoveni usnesením Českého zemského sněmu **1677** – mají trvale bydlet v kraji, vykonávají dozor na zdravotní a hygienickou službu

Jednání o novém rozdělení krajů do tzv. čtvrtí – v rámci třicetileté války – nerealizováno.

1714 – v souvislosti s připravovanou berní reformou redukován počet krajů z původních 16 na 12 :

1. Bechyňský,
2. Berounský – vznikl sloučením Vltavského a Podbrdského,
3. Boleslavský,
4. Čáslavský,
5. Hradecký,
6. Chrudimský,
7. Kouřimský,
8. Litoměřický,
9. Plzeňský,
10. Prácheňský,
11. Rakovnický – vznikl sloučením Rakovnického a Slánského kraje,
12. Žatecký – připojeny Loketský kraj a Chebsko

Do poloviny 18. století se vyvinuly všechny hlavní agendy krajského úřadu:

- berní věci (contributionale a diaetale)
- vojenské věci (militare)
- finanční věci (camerale)
- živnosti, obchod a průmysl (commerciale)
- určitá soudní agenda – pokud nebyla přímo vyhrazena soudním orgánům (judiciale)
- politická a policejní agenda (publicum)

ZEMSKÁ PROVINCIALNÍ (SAMO)SPRÁVA

- ze stavovského správního aparátu zůstaly po BH zachovány jen trosky, které lze nazvat zemskou nebo provinciální samosprávou.

Zemský sněm

- kompetence ZS omezena na nejmenší míru, činnost kontrolovali královští komisaři
- OZZ – odňalo ČZS jakoukoliv zákonnou iniciativu
- Deklamatoria přiznala i ČZS zákonodárnou iniciativu ve věcech, které se nedotýkaly „osoby, výsosti, autority a regálů královských“

Václav Vaněček se domnívá, že příčinnou slabosti ZS byla:

1. jejich omezená zemská působnost na Čechy, Moravu, Slezsko – zvláště;
2. ve vlastní zemi mají protiváhu zeměpanských byrokratických úřadů řízených Vídní;
3. neexistence stavovského úřadu na centrální úrovni ve Vídni jako protiváha centrálních ZP úřadů

OZZ vrací na ZS preláty – duchovní stav – dokonce jako první stav

ZS předsedá nejvyšší purkrabí pražského hradu – pán

- vyšší stavy – páni – každý šlechtic právo účasti na sněmu osobně, preláti

- nižší stavy – nižší šlechta – stav rytířský a vladycký – také právo účastnit se osobně, z finančních důvodů sdružení – za kraj vysílán třeba jeden na krajský náklad

Městský stav – sněmovního jednání se účastní jen několik privilegovaných měst, ostatní směla jen vyslechnout propozice, spor venkovských privilegovaných měst o pořadí vedl k tomu, zástupci venkovských měst museli při jednání stát, **do 1709** plnoprávnými členy jen 3 pražská privilegovaná města, ostatní musela po vyslechnutí propozic sněm opustit. Jednání ZS se již nevedlo v kuriích ale v plénu, hlasovalo se jednotlivě, jen města dohromady 1 hlas = politický význam jejich hlasu totéž co 1 rytíř

Hlavním předmětem jednání ZS berně, ale jejich schválením si nesměly stavy vynucovat ani nová privilegia, ani klást jiné podmínky omezující zeměpanskou moc.

Koncem 17. století pravomoc omezena na **pozemkovou daň** (kontribuci) a některé starší nepřímé daně. Panovník totiž ukládal nové nepřímé daně bez povolení sněmů.

Dále ZS jedná o svolávání zemské hotovosti, o dlužích, o víře, policii, hospodářství, obchodě i o drobných zařízeních pro obecné blaho.

ČZS také svoloval k odstoupení území patřícího k českému státu a ke zcizování korunního majetku v Čechách i ve vedlejších zemích.

1632 – pokus o zřízení tzv. **hlavní komise** – existovala jen do r. 1674

1714 zřízen **zemský výbor** – původně pod názvem vejhostní komise

Zemský výbor

Složen stejným počtem reprezentantů ze všech stavů. Jedná kolegiálně, v čele je **nejvyšší purkrabí PH jako direktor kolegia**, 8 přísedících – vždy 2 z každého stavu, + ředitel zemského berního úřadu, koncipista BÚ, sekretář.

Prísedící volil sněm zpočátku jen na krátké období mezi zasedáním sněmu, později na 3 roky, pak na 6 let.

ZV později děleny do komisí – sněmovní, vojenská, hraniční, pro dědickou daň

Činnost ZV zeměpanské úřady sledovaly, prohlížely jejich protokoly a zasahovaly i do jejich organizace.

Činnost ZV v podstatě omezena jen na některé věci hospodářské a berní (záležitosti politické a soudní vyhrazeny zeměpanským úřadům).

Pečovaly o **domestikální** = zemské záležitosti a spravovaly tzv. **domestikální fondy**,

Připravovaly zasedání sněmu a následně vyřizovaly běžné záležitosti mezi zasedáním sněmu.

Zemský soud

OZZ přineslo významné změny – král se stal i nejvyšším soudcem, váza Soudu poklesla – z rozsudků možnost odvolání (revize) k ČDK

- místo dosavadního *českého ústního* řízení nařízeno *pisemné římsko-kanonické* řízení,

- zrušeno nalézáni práva a rozsudků.
- Menší zemské soudy spojeny se zemskými deskami.

MORAVA

Zemská správa

- *politická*
-

NEJVYŠŠÍ ZEMŠTÍ ÚŘEDNÍCI

- **zemský hejtman** – pán
- **nejvyšší zemský komorník** - pán
- **nevyšší zemský sudí** - pán
- **nejvyšší zemský podkomoří** – má se střídát pán a rytíř
- **hofrychtář** – rytíř, úřad zaniká 1748
- **nejvyšší zemský písař** -rytíř

Po OZZ velice poklesla moc podkomořího – z jehož moci se vymanily kláštery – nebyly pokládány za komorní statky a jejich peněžní záležitosti obstarával **rentovní (rentmistrovský) úřad**. Působnost podkomořího se tak omezila na vrchní dozor nad hospodářstvím královských měst a na obnovování jejich rad – zaniklo, když se podkomoří stal – jako ostatní zemští úředníci přísedícím královského tribunálu.

MÍSTODRŽITEL

Správu země vedl po Bílé hoře olomoucký biskup **František kardinál z Dietrichštejna** (+1336), zprvu jako zplnomocněný gubernátor, generální komisař a místodržitel, později jako zemský hejtman. Zemský hejtman neměl již vykonávat funkci jako individuální úředník, nýbrž jako předseda nově zřízeného úřadu kolegiální povahy, který vznikl po Dietrichštejnově smrti.

MÍSTODRŽITELSKÝ ÚŘAD

Moravský královský tribunál = královský úřad zemského hejtmanství, od poč. 18. století nazýván zemským guberniem

Vyřizuje všechny agendy zemského hejtmana, **13. prosince 1636** je vydána zakládací instrukce **Ferdinanda II., jako úřad politickou finanční i soudní**, slavnostní instalace úředníků 23. ledna 1637

Zemský hejtman

Kancléř

2 placení radové (přísedící, asesoři)

2 sekretáři (český a německý)

Pomocný kancelářský personál – rozdělený do české a německé expedice

Úředníci byli placeni a nemuseli být zásadně příslušníky vyšších stavů, ač ve skutečnosti byli přísedícími výhradně šlechtici.

Podle přání zemského hejtmana hraběte **Salma** – byl tribunál přeložen do Olomouce – ale již **1642** byl společně se zemským soudem – olomouckými Zemskými deskami – přemístěn do Brna, které se stalo hlavním městem Moravy.

O záležitostech spadajících do kompetence tribunálu rozhodoval zemský hejtman společně s kancléřem a přísedícími na základě většinového principu na společných zasedáních, která se měla konat pravidelně čtyřikrát týdně.

Věcná pravomoc se vztahovala na:

- politickou agendu včetně vojenských kontribučních věcí atd.
- určité soudní záležitosti – soudnictví mělo být dle panovnických intencí hlavním úkolem tribunálu – základní motiv – omezit pravomoc zemského soudu a oslabit tak moc stavů. Z kompetence ZS vyňaty tzv. mimořádné neboli sumární procesy – za ně pokládány takové soudní záležitosti, které bylo možno rozsoudit poměrně krátkou cestou bez slavnostního ceremoniálu, bez dlouhého vyšetřování a většinou bez svědeckých výpovědí. ZS zůstalo nadále projednávání řádných procesů, především v pozemkových záležitostech.
- **Od poloviny 17. století a zejména první desetiletí 18. stol. Je patrný zcela evidentní přesun těžiště činnosti tribunálu ze soudní oblasti do oblasti záležitostí politické správy.**
- Instrukce z roku 1644 klade soudní věci až na poslední místo.
- Instrukce z roku 1727 – snaha odstranit vleklou krizi tribunálu, zřizoval se menší senát složený z předsedy (pán) a 3-4 přísedících a sekretáře. Měl projednávat běžné judicialie souvisejících s přípravným řízením. Přes značné rozšíření počtu personálu nebýval však vždy po ruce dostatečný počet radů, aby mohly být pravidelně 2x týdně vytvořeny dva senáty. Problém – menší senát se pro úzké kompetence zabýval maličkostmi, závažnější věci se musely projednat v plénu. Plénum se ale zabývalo především politickými záležitostmi, soudní případy se tedy nadále hromadily.
- **Instrukce z roku 1739 -.** Zavádí nové pojmenování senátů (místo *maior a minor*) *senatus publicorum a senatus judicialis*. Navíc byla zrušena povinnost projednávat všechny důležitější záležitosti v plénu. To se mělo omezit jen na nejzávažnější věci. Tak se pravomoc soudního i politického senátu zvýšila.
- **1746 KAREL VI.** – začlenil do tribunálu nejvyšší moravské zemské úředníky, tj. kromě zemského hejtmana, nejvyššího zemského komorníka, nejvyššího zemského sudího, nejvyššího hofrychtěře, zemského podkomořího a nejvyššího zemského písaře. Učinil tak proto, aby nemusela dlouho ležet nevyřízená četná publica i judicialia a aby mohly být vytvořeny dva oddělené senáty.
- Tribunál tak vstupuje do Nového období – to žádá novelizaci základních právních norem
- **Hospodářská**

Královský rentovní (rentmistrovský úřad) – zeměpanský finanční úřad

- tvořen rentovými úředníky – rentmistrem + kontrolorem
- spravoval část zeměpanských financí a byl i pokladnou

Bankální administrace – zřízena 1732

- odnětí části kompetence KRÚ
- správa bancale tj. solních a (?obecních?) důchodků, dobytčí přírážky, masného krejcaru a pivního i vinného tácu
- přísedícím i moravský rentmistr ve věcech banální administrace v kontrabandních věcech

Komerční kolegium nebo konses – v Brně od 1723

- instrukce z roku 1723 a 1725 – ukládaly působit i na podporu domácího i zahraničního obchodu
- činnost přerušena nástupnickou válkou, nově instalovány až za reforem Marie Terezie

Zemští výběřčí – pro výběr daní

Fiskální úřady - v čele s královskými či komorními prokurátory – zástupci fisku; po OZZ velmi důležití úředníci – přísahali jen panovníkovi, měli subsidiární povinnost stíhat veřejné zločiny

Moravský královský prokurátor měl podle první instrukce z roku 1640 bdít nad tím, aby nikdo nesahal nekrálovská práva a nepodnikal nic proti královskému tribunálu a zákonným předpisům, měl dbát na to, aby státu neucházely odúmrtí a zákonným předpisům, měl dbát na to, aby státu neucházely odúmrtí a aby cizinci nenabývali nemovité statky bez králova svolení

Fiskální adjunkti – prokurátorovi postaveni n podstatě na roveň někdy dostávali přímé příkazy od české komory i od císaře.

Kolegium fiskálního úřadu – fiskální adjunkti spolu s prokurátorem v něm podle instrukce z roku 1651 měly být projednávány všechny záležitosti, zejména dobrá zdání

- *teritoriální*

KRAJSKÉ ÚŘADY

Krajské zřízení již od roku 1637 více stabilizováno – pět krajů

Instrukce z let 1706 a 1734

Postátňování nově jmenovaných krajských hejtmanů zde probíhalo proti Čechám rychleji – právě proto, že zde tento úřad neprošel dlouhodobým vývojem a pro každý kraj zde byl jmenován jen jeden krajský hejtman ustanovovaný převážně z panského stavu, krajští hejtmani zde měli menší kompetence než v Čechách

Kraj Brněnský

Kraj Hradištský,

Kraj Znojemský

Kraj Jihlavský

Kraj Olomoucký – kolštejsko-třebovská a přerovsko-bruntálská; **1735** – skutečně dva kraje Přerovský

Zemská – provinciální (samo)správa

Zemský sněm – sídlí v Brně, předsedá zemský hejtman

ZS na rozdíl od českého měl alespoň v menších věcech ponechánu zákonodárnou iniciativu
Jednání se účastnili po celé jednání zástupci všech 7 královských měst, od roku **1711** pak získali právo sedět

Zemský výbor – předsedá zemský hejtman, 8 přisedicích – vždy po dvou z každého stavu, voleni zpočátku na krajské období, později na 3 roky, dále pak 6 let; rozdělení do několika komisí – sněmovní, vojenská, hraniční, pro dědickou daň

Zemský soud – votum zde nyní získává i olomoucký EPC, také podkomoří – je-li z panského stavu - od 1640; nejvyšší zemský písař od 1624.

Přisedicích z panského stavu jako dříve **14** a rytířského **6**

Menší zemské soudy spojeny se zemskými deskami. Olomoucké ZD 1642 přeneseny do Brna a spojeny s brněnskými.

Úřad Zemských desk – založen 2. ledna 1642 – prosazován byrokratický živel

SLEZSKO

Zemská správa

- *politická*

Podobnou funkci jako kardinál František z Dietrichštejna na Moravě zastával ve Slezsku Vratislavský biskup **arcikníže KAREL** v hodnosti zplnomocněného královského komisaře; V zemi ale nastaly záhy normální poměry – hned po saském akordu z roku 1621 správa země přenesena **zpět na zemského hejtmana** == zůstal jediným zemským úředníkem, jeho význam neobyčejně vzrůstal – zvláště novým způsobem hlasování ve slezském sněmu = hlas hejtmana má tutéž váhu jako hlas celé kurie, spolu s 1 kurií dosahuje již většinu.

Hejtmanem jmenován vždy nějaký kníže – dle dosavadní tradice. Nebyl-li vhodný knížecí kandidát, jmenoval se někdo jiný jen jako direktor.

Staré zemské úřady zachovány více méně jen na Opavsku a Krnovsku, ale změnil svůj ráz na úřady knížecí.

Nejvyšší zemský hejtman – neměl k ruce ani zeměpanské ani stavovské orgány, s výjimkou některých stavovských orgánů pro speciální úkoly a musel využívat úředníků svého knížectví

VRCHNÍ ÚŘAD – OBERAMT – Vratislav

Již 1629-1630 úřad slezského hejtmana přeměněn na vrchní úřad ve Vratislavi, jenž vznikla tak, že Nejvyššímu zemskému hejtmanovi byl přidělen úřednický sbor složený z **kancléře a radů** = úředníci z povolání

Organizován kolegiálním způsobem

- stejně jako tribunál vyřizoval soudní agendu (ve větší míře než české místodržitelství)

Úřady zemských hejtmanství - kol. pol. 17. století vznikly v opavském a krnovském knížectví – v souvislosti s rozšířenou pravomocí ZH o některé složky působnosti zemského práva

Řada sporných záležitostí byla vyňata z kompetence zemských soudů a přidělena zemským hejtmanstvím – řízena kolegiálně.

Jejich organizace byla ukončena kolem r. 1675 – knížecím úřadům zemských hejtmanství – předsedali zemští hejtmani

Z. hejtman měl široké politické kompetence, neboť královský vrchní řád, kterému politická správa příslušela byl až ve vzdálené Vratislavi.

MÍSTODRŽITELSTVÍ V KLADSKU

Zřízeno 1641 pro věci politické, justiční i komorní

- *justiční*

Při rozhodování soudních záležitostí rozhodoval Z hejtman se dvěma asesory – přesné kompetenční rozdělení soudní agendy mezi Zemským soudem a **knížecím úřadem zemského hejtmanství** nebylo dáno

- *hospodářská*

SLEZSKÁ KOMORA

GENERÁLNÍ BERNÍ ÚŘAD VE VRATISLAVI pro výběr daní v rukou stavů

FISKÁLNÍ ÚŘADY

Zemská – provinciální (samo)správa

Zemský sněm

KNÍŽECÍ SNĚM – tj. sněm celého Slezska, zachovány 3 kurie – knížecí, stavovská a městská. Sněm svoláván zásadně králem a zasedal ve Vratislavi.

Zákonodárná iniciativa stavům odepřena.

Druhá pol. 17. století – knížata se nezúčastňovala osobně sněmu, ale nechala se zastupovat.

Tomuto sněmu se říkalo *conventus publicus* a řešil jen drobnější otázky – později jen v zachování formalit a větší slavnosti

K přípravě a uskutečňování sněmovních usnesení začali stavové zřizovat zvláštní zemské komise – návaznost na zařízení zemských starších – tito starší spolu s úředníky a několika volenými zástupci stavů tvořili dohromady zemské kolegium (*Landeskolleg*), které vyřizovalo běžné věci v době, kdy sněm nezasedal. Ze zemských komisí se postupně vyvinuly stavovské zemské výbory.

SNĚMY JEDNOTLIVÝCH KNÍŽECTVÍ

Původně jednotlivá knížectví vlastní sněmy – v počtu devět

Zemský výbor

Vytváření ZV velkým úspěchem stavů náhradou za postátněné zemské úřady

ZV vznikaly z potřeby trvalého orgánu, který by spravoval zemské jmění a potřeba protiváhy zemským úřadům, které již byly v podstatě jen královskými.

Od 1739 pracuje v 6 letém funkčním období

Zemský sněm